

FOLYÓIRATSZEMLE

ONOMASTICA URALICA 4.
Borrowing of Place Names in the Uralian Languages
[Helynevek kölcsönzése az uráli nyelvekben]
Szerkesztette: RITVA LIISA PITKÄNEN – JANNE SAARIKIVI
Debrecen–Helsinki, 2007. 223 lap

1. Az uráli nyelvek történetében előforduló számtalan nyelvi kontaktushelyzet helynevekre gyakorolt hatását egyetlen könyvben összefoglalni szinte lehetetlen volna. A téma fontosságát jelzi, hogy az *Onomastica Uralica* sorozat szerkesztőihez jóval több kölcsönnevekkel foglalkozó tanulmány érkezett, mint azt várták. Az írások általában a hagyományosan is kutatott témakörökkel foglalkoznak; szakértő híján bizonyos nyelvek – helynevekben is megnyilvánuló – kapcsolattörténelme ma is kutatatlan marad. Az uráli nyelvek névtudományi periodikájának negyedik kötetében tehát nyolc, a nyelvi kölcsönhatásokat a helynevekben vizsgáló dolgozat jelent meg (a finnségi nyelvek helyneveire koncentrálna), amit a szerkesztők tervei szerint a hatodik kötetben további kilenc egészít ki, amelyek a permi és ugor nyelvek helyneveinek kölcsönzéseit taglalják.

A kötet szerzői eltérő kontextusban, más-más nyelvek kapcsolatait vizsgálták, de természetesen hasonló elméleti, módszertani, terminológiai problémákkal találták szemben magukat. A szerkesztők véleménye, mely szerint az őstörténeti kutatások ma sem aknázzák ki kellően az efféle helynévvizsgálatok eredményeit, arra utal, hogy a jövőben további, elmélyültebb kutatásokra van még szükség ezen a területen. Ehhez mindenképp előtérbe kell hozni a terminusok finomítására, pontosabb meghatározására és használatára lesz szükség. Az *Onomastica Uralica* egyik fő célja is ez, ennek szellemében az angol nyelven megjelent tanulmánykötetben a szerkesztők a lábjegyzetekben igyekeztek eloszlatni a terminológiai bizonytalanságokat.

2. A kötet tanulmányainak sorát RITVA LIISA PITKÄNEN (9–26) írása nyitja meg, amely a finn–svéd kontaktusokat tekinti át a finnországi helynévanyagban. Felvázolja a finnországi svédok betelepülésének történetét és földrajzi eloszlását, majd több ezer finn–svéd névpár alapján a kölcsönzések általános tulajdonságainak összefoglalására törekszik. Foglalkozik a nevek átvételét segítő és hátráltató fonológiai és szemantikai különbségekkel, a névkölcsönzés és a helyfajta viszonyával, a különböző kölcsönzéstípusok kronológiai meghatározásával, a névkölcsönzés sajátos eseteivel, pl. a részleges adaptáció jelenségével, és kitér a névhasználat olyan eseteire, mint a kétnyelvű közösségek oda-vissza kölcsönzött nevei. A jelenkori névhasználat példáját használja fel arra, hogy a nyelv presztízsének szerepét illusztrálja: megemlíti, hogy a 20. század végén a finnországi svéd kisebbség veszi át egyre gyakrabban egy-egy név finn formáját, mert a

kommunikáció gördülékenységét ez szolgálja leginkább. Jelzi, hogy a szubsztrátum-nevek még sok feltáratlan tanulsággal szolgálhatnak a finn településtörténet kutatói számára.

LAIMUTE BALODE és OJÄRS BUŠS az őstörténeti kutatások szempontjából roppant fontos, finnugor eredetű lettországi helynevekkel foglalkoznak írásukban (27–43). Tanulmányuk elején gazdagon hivatkozott tudománytörténeti összefoglalás áll. Ez után szócikkszerű formában megfogalmazott víznév-etimológiák sorakoznak, azzal az indoklással, hogy ez a – vélhetőleg legősibb – helynévréteg tartogatja a legtöbb információt a népesedéstörténeti kutatások számára. A cikk szerzői jelzik, hogy a még megírandó, hasonló „szócikkek” száma a megjelentek többszöröse. Sajnálatos, hogy a cikkben említett, beillesztett térképet hiába keressük a kötetben.

JANNE SAARIKIVI jegyzi a legterjedelmesebb írást a könyvben (45–109). Az észak-oroszországi Arhangelszk-régió uráli eredetű szubsztrátumnevein keresztül számos elméleti-módszertani problémát tárgyal. Célja, hogy a főként orosz kutatási eredményeket a nyugat-európai onomasztika szemszögéből kritikai elemzésnek vesse alá. Vizsgálatát a Pinyegamedencéből származó saját gyűjtéseire alapozza. A terület történeti, nyelvi, tudománytörténeti jellemzése után az etimológiai indíttatású szubsztrátumnév-kutatás elméleti kritériumait, alkalmazott módszereit igazolja lépésről lépésre. Mindezt a szubsztrátumnevek adaptációjának részletes fonológiai és morfológiai jellemzése követi. Felsorolja és elemzi a leggyakoribb szubsztrátumnévelemeket, és részletesen vizsgálja a helynevek etnikai azonosító szerepének lehetőségeit is.

OLGA TEUSCH (111–27) ugyancsak az észak-oroszországi helynevekkel foglalkozik, de a finnségi eredetű helyneveket a földrajzi köznevek felől közelíti meg. Szótárszerűen sorolja föl az észak-orosz helynévanyag felépítésében szerepet játszó balti finn eredetű földrajzi közneveket, tisztázza jelentésüket és megadja karél, vepsze stb. párhuzamaikat.

ALEKSANDR MATVEEV tanulmánya a lapp szubsztrátumoknak az észak-oroszországi helynevek összetett rendszeréből való elkülönítését kísérel meg (129–39). A cikk összefoglalja a szerző oroszul már közzétett eredményeit. Az összehasonlító elemzés az elsődleges lapp és a későbbi balti finn nyelvi rétegek hangtani sajátosságait fejtegeti, elsősorban a földrajzi köznevek példáin keresztül. A szerző vizsgálatai olyan népesedéstörténeti feltevéseket is igazolhatnak, mint a lappok korai szláv kapcsolatai, illetve asszimilációjuk a balti finn népekbe.

IRMA MULLONEN (141–57) – az orosz helynévkutatás hagyományait folytatva – a Svir folyó környékéről származó helynevek kontaktusait vizsgálja a vepsze, a karél és az orosz nyelv között. Kitér az egyes kölcsönzési típusok – a direkt adaptáció, a morfológiai és szemantikai adaptáció – arányaira, jelentőségére is.

ANTE AIKIO összefoglaló tanulmányában (159–97) a közép- és dél-finnországi lapp szubsztrátumok vizsgálatáról ír. Részletesen taglalja ennek a gazdag kutatási hagyománnyal rendelkező témának a legjelentősebb eredményeit. Írásának nagyobbik részében a finnországi lapp eredetű helynévréteg elkülönítésének elméleti-módszertani elveiről értekezik, a hangtani és morfológiai, helynévrendszerbeli és történeti szabályszerűségek feltárásával.

OLAVI KORHONEN a svédországi Jokkmokk város nevével foglalkozik (199–223). A helynév elemeinek tüzetes etimológiai elemzésével, finn, lapp, svéd kapcsolatainak feltárásával tanulmánya betekintést nyújt a skandináv helynévkutatás eredményeibe is.